

УДК 398:[7.041:355.425.4-05]"19"(477.8)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.01.028>

ОБРАЗ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНЦЯ У ФОЛЬКЛОРНИХ НАРАТИВАХ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОЇ РЕЦЕПЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ З ВОЛИНИ ТА ПРИКАРПАТТЯ)

Оксана ЧІКАЛО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1636-3397>

кандидатка філологічних наук,

старша наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ фольклористики,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: ochikalo@yahoo.com

У статті проаналізовано образ героя-повстанця, який є центральним у народних наративах 1940—1950-х років. Розглянуто його семантику, сформовану за допомогою традиційних поетичних засобів та інноваційних елементів, які виникли внаслідок реакції народного середовища на суспільно-історичні реалії середини ХХ століття.

Мета публікації — простежити типологію образу повстанця. Визначити усталені риси та новітні елементи. Вивчити, як формується семантика образу під впливом суспільно-історичних чинників та інтерпретується у народній прозі.

Об'єктом дослідження є народні оповідання, зафіксовані на Прикарпатті та Волині впродовж 2018—2019 років. Це наративи про національно-визвольні змагання середини ХХ століття, носіями яких є учасники і свідки цієї боротьби, а також їхні нащадки.

У статті синтезовано *методи*, підпорядковані меті розвідки: структурно-семіотичний та структурно-типологічний, які дають змогу аналізувати народні наративи як сукупність складових частин. На підставі аналізу структурних частин наративів, образної системи, вони уможливають аналіз образу повстанця у діахронії. За допомогою історико-генетичного методу простежено еволюцію образу українського повстанця, воїна-оборонця рідної землі та його реалізацію у народних наративах ХХ століття. Невід'ємним є метод польових досліджень, який уможливив фіксацію нових наративів про діяльність УПА та її героїв.

Ключові слова: образ, повстанець, наратив, мотив, типологія, інновація, семантика, діахронія, традиція.

Oksana CHIKALO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1636-3397>

candidate of Philological Sciences,

senior researcher,

Institute of Ethnology of the National

Academy of Sciences of Ukraine,

department of Folklore,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: ochikalo@yahoo.com

THE IMAGE OF THE UKRAINIAN RETURN
IN THE FOLKLORE NARRATIVES
OF THE MIDDLE OF THE XX CENTURY:
FEATURES OF THE FOLK RECEPTION
(BASED ON MATERIAL FROM VOLYN
AND PRYKARPATTIA)

Subject of study. The article analyzes the image of the insurgent hero, which is central to the folk tales of the 1940s and 1950s. The purpose of the publication is to trace the typology in the form of return. Identify the established features and new elements, trace how the semantics of the form is formed under the influence of socio-historical factors. Consider its interpretation in folk prose.

The object of research are folk stories recorded in Prykarpattia and Volyn during 2018-2019. These are narratives about the national liberation struggle of the middle of the twentieth century, which are carried by the participants and witnesses of this struggle, as well as their descendants.

Actuality of theme. The topic of the article is not accidental, because for hundreds of years and to this day, in the popular consciousness, they have tried to create the absence of an unhappy, amorphous, image of the minority Ukrainian saloid. Hence the relevance of this intelligence, because, first, recorded and introduced into scientific circulation of new field materials relating to the events of the mid-twentieth century. In them in a national reception the image of the Hero of the XX-th century appears. Secondly, the writing of such an article is due to the need to trace how this image has evolved in different layers of folklore. Third, it is interesting to consider how the activities of real historical figures - prototypes of folk heroes - are recorded in historical sources and oral tradition. Fourth, given the laws of folk art, the image of the hero-warrior, the hero-defender of the XXI century is now based on the rice formed in the last century. Therefore, this intelligence is important for future research on the image of the hero in modern greeting.

The article synthesizes *methods* subordinated to the purpose of the research: structural-semiotic and structural-typological. Based on the analysis of the structural parts of narratives, figurative system, they allow their analysis in diachrony. With the help of the historical-genetic method, the image of the Ukrainian insurgent, a warrior-defender of the native land, evolved. The method of field research is useful, which allowed to record new stories about the activities of the UPA and its heroes.

Keywords: image, insurgent, narrative, motive, typology, innovation, semantics, diachrony, tradition.

Вступ. Перші десятиліття ХХІ століття... Україна і далі бореться за те, щоб бути. Україна, яка, здавалося б, не мала вже існувати. Виморена голодними, розстріляна в Сандармосі, підірвана у криївках, виморожена у Норильську, загнана у колгоспи. Однак на початку нового тисячоліття — два Майдани, війна, а ми і далі є. Завдяки чому? Відповідь на це запитання шукають поважні науковці — історики, етнологи, психологи, соціальні антропологи. Свою лепту для *вияснення* цього питання повинні внести і фольклористи.

Тему статті обрано не випадково, адже впродовж сотень років і до сьогодні у народній свідомості намагалися створити недолугий, ні до чого невдатний, аморфний, меншовагтисний образ українця-салоїда, якому — аби ковбаса. Цей образ міцно вкоренився і постійно підживлювався тими, для кого Україна — ресурс, територія. Тому важливо було дослідити, як позиціонують себе українці. Які цінності плекають? Що вони самі кажуть про себе? Чи мають героїв і як відбувається героїзація образів? Звідси й *актуальність теми* цієї розвідки, адже, по-перше, записано і введено до наукового обігу нові польові матеріали, які стосуються подій середини ХХ століття. У них у народній рецепції постає образ героя ХХ століття. По-друге, написання такої статті зумовлене потребою простежити, як еволюціонував цей образ у різночасових фольклорних пластах. По-третє, цікаво розглянути, як діяльність реальних історичних осіб — прототипів фольклорних героїв — зафіксована в історичних джерелах та в усній традиції. По-четверте, зважаючи на закони народної творчості, образ героя-воїна, героя-оборонця ХХІ століття вже тепер укладається на основі рис, які сформувалися у минулому столітті. Тому ця розвідка важлива і для майбутніх наукових досліджень образу героя у сучасних новотворах.

Мета статті — простежити типологію образу героя у народній прозі, фокусуючись на матеріалі, який охоплює події 40—60-х рр. ХХ століття. Проаналізувати, як змінювався його семантичний відтінок у діахронії, виявити поетичні відмінності зображення та сталі елементи, які забезпечують тяглість традиції.

Об'єктом та джерельною базою дослідження є народні наративи, записані під час польових обстежень різних теренів Західної України, переважно

Волині та Прикарпаття. Це народні оповідання про національно-визвольні змагання середини ХХ століття, носіями яких ще є учасники і свідки цієї боротьби, а також їхні нащадки.

Теоретико-методологічним підґрунтям розвідки були концепції українських та зарубіжних фольклористів, зокрема до вивчення образу народного героя в українському фольклорі зверталися дослідники ХІХ століття (М. Цетрелев, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Костомаров, І. Франко), образ воїна, опришка, козака є у фокусі розвідок ХХ — початку ХІХ століття (П. Будівського, О. Найдена, Л. Снігирьової, В. Сокола, Є. Луня, О. Кузьменко та ін.)

Методика роботи — це комплекс методів, які підпорядковані меті і завданням статті. Це передовсім структурно-семіотичний та структурно-типологічний, які дають змогу, з одного боку, аналізувати народні наративи як єдине ціле, як сукупність складових частин, а з іншого — на підставі аналізу структурних частин наративів, образної системи уможливають їхній аналіз у діахронії. За допомогою історико-генетичного методу простежується еволюція образу українського повстанця, воїна-оборонця рідної землі та його реалізація у народних наративах ХХ століття. Для написання цієї статті надзвичайно корисним є метод польових досліджень, за допомогою якого виявлені нові оповідання про діяльність УПА та її героїв, а також з'ясовано особливості їхнього сучасного побутування та поширення.

Основна частина. Фольклорний образ героя формувалася впродовж дуже тривалого часу у контексті європейської культури, яка, вилонивши його у вигляді міфічного героя, надалі залежала від його трансформацій. Для науковців культурологів, антропологів, етнологів та й, зрештою, фольклористів це один з концептів, який дає змогу простежити зміни у етнічній свідомості, психології та культурі. Тому герой і категорія героїчного кожної історичної доби інтерпретується у свій особливий спосіб та має свій арсенал поетичних засобів, притаманних як для певного історичного відтинку, так і традиційних, характерних рис для зображення народного героя.

Насамперед необхідно обумовити, що ми розуміємо під формулюванням «народний герой». З по-

гляду кінця ХХ — початку ХХІ століття це особа, відома в національній чи локальній розповідній традиції, яка у той чи інший спосіб присвятила життя служінню своєму народові. Цей образ акумулював усі можливі найкращі якості: ідеальну зовнішність, розум, кмітливість, благородство, здатність до самопожертви тощо. Образ народного героя — це своєрідний відбиток, ідеал, який є «колективним обличчям ... спільноти, він виражає її прагнення до досконалості та сили, до перемоги над злом і утвердження добра» [1, с. 376]. Однак на кожному етапі розвитку етнокультурної свідомості простежується різне розуміння цього ідеалу, відмінні цінності підносяться на п'єдестал героїзму.

Під час опрацювання нарративного матеріалу простежується певна динаміка у формуванні образу. Вона залежить від історичних та суспільних умов, які спричинили виникнення різних нашарувань та семантичних відтінків. Ще В. Гнатюк, аналізуючи народні оповідання, писав про те, що «людей іншої епохи можна об'єктивно оцінювати на підставі основного знання тої епохи» [2, с. VIII], тому міфологізовані образи княжої доби, змальовані на основі тогочасних уявлень про ідеальне, божественне та вірувань в героїв, наділених надзвичайними рисами і повноваженнями (наприклад, найвідоміші герої-засновники київської землі Кий, Щек та Хорив. Герої, які володіють надсилою і спритністю: герої-оборонці Михайлик та князь-лицар Федір Корятович [3, с. 41—84] та ін.). Тягість традиції простежується і в героїзованих образах фізично досконалих козаків-характерників, які у чудесний спосіб відвертали кулі та зводили ворога на манівці.

Надприродними здібностями володіли опришки (наприклад, Олекса Довбуш) [4, с. 69], які, рятуючись від військової повинності, стали оборонцями скривджених. Вони завдавали фізичних страждань та матеріальних збитків тим, хто чинив кривду простим людям. У цих наративах велич героя проявляється у зовнішніх характеристиках, чудесному походженні і чарівних властивостях. Народ формує відповідний образ велично, розкішно. Хоче бачити достойного обронця-ватажка, який мав бути досконалим, принаймні зовнішньо і внутрішньо.

У 40-х роках ХІХ століття образи народного героя-оборонця, ватажка набувають децю ін-

ших рис. Народна епіка виявилася дуже чутливою до суспільно-політичних змін (Весни народів), які відбувалися у тогочасній Європі. Тоді ж формується образ Лук'яна Кобилиці [5]. Його прототипом був керівник селянського руху на Буковині в 40-х роках ХІХ ст. Хоча причини руху селян під проводом Кобилиці й опришківського руху не відрізнялися, однак методи боротьби були різними. Кобилиця не лише очолював організовані виступи селян, а й намагався впливати на долю народу, використовуючи свої депутатські повноваження [6, с. 248—288]. Фольклорні наративи (та й значною мірою поезія) засвідчують певний поступ у формуванні національної політичної свідомості українців. Образ героя вимальовується вже не стільки завдяки зовнішнім характеристикам, надзвичайним здібностям, отриманим від неземних сил, а змалюванню його корисності для громади. Чи не вперше у наративах того часу простежується трансформація образу окремого народного героя в образ народу, який бореться (відбуваються збори, громада вибирає з-поміж себе депутата тощо).

ХХ століття залишило свій відбиток у народній культурі, зокрема у фольклорі, який засвідчив певні зміни у соціальній психології та національно-державних орієнтирах народу. З усвідомленням українців потреби створення власної держави, у середовищі УСС виник особливий пласт фольклору, наснажений патріотичним піднесенням [7, с. 5]. Виникає персоніфікований образ народного героя — січового стрільця, повстанця, однак уже політично та патріотично наснаженого. На відміну від зразків давнішого походження (наприклад, опришківських), наративам повстанської тематики ХХ століття властивий зовсім інший спосіб героїзації. У них доблесть, благородство, якими наділені образи повстанців, децю трансформовані і визначаються їхньою присвятою боротьбі за волю Батьківщини.

Аналізуючи розповіді, створені і записані вже у наш час, ми простежили, що сприйняття та змалювання образу народного героя дуже залежить від епічного ракурсу і часової дистанції [8, с. 310]. Оповідач, його вік, походження, освіта, соціальний стан, політичні переконання та дотичність до подій середини ХХ століття його особисто чи родичів, сусідів, односельців — усі ці аспекти є важливими для ана-

лізу народних оповідань. Адже для фольклористики, на відміну від історії, важливе не точне відтворення якоїсь події, а як ця подія транслюється, зважаючи на світогляд, життєвий досвід оповідача тощо. «Фольклорний твір, — пише Олександра Бріцина, — відбиває не стільки правду фактів, як історію свідомості народу, тому індивідуальне сприйняття подій власного життя вливається в русло загальнонародної історії, а тексти та втілені в них інтерпретації розкривають історію свідомості народу в цілому» [9, с. 135—136].

Передусім постало питання, як народне середовище сприймало повстанський рух. Це важливо, адже саме кризь цю призму воно формує образ героя. Прототип образу, його діяльність, ставлення до нього є канвою для створення персоніфікованого фольклорного образу.

Необхідно зазначити, що у народних оповіданнях образ повстанців формується за допомогою традиційних засобів. Тому він є стійким, і часто трапляється у наративах виконавців з різних етнографічних територій. Номінація учасників українського підпілля варіюється залежно від місцевості, освіченості респондентів та ступеня причетності до повстанського руху. Інформативними з цього огляду є варіанти мотиву «їх як бандерівців так і не знали», записані на Волині:

«Їх як бандерівців так і не знали... Ну... «хлопці», «хлопці з лісу». Отако, отако»¹, — розповідає Ганна Мельник зі села Марковичі Горохівського району Волинської області, яка на початку сорокових років у підлітковому віці була свідком відвідин повстанців батьківської хати.

Варіант цього мотиву знаходимо в іншому наративі з Горохівщини, — «в нас не називали їх бандерівцями, а казали — Бедрикові хлопці»:

«Ви знаєте, батько в Стрільчах тих, там такі національно цій рух був. Я там менше знаю. Справа в тому, що там навіть не казали «бандерівці». Наєте, справа в тому, що одного чоловіка. Чекайте, нагадаю, як то його... В нього було чотири чи п'ять синів і всі вони пішли за Україну. І всі пішли. То не називали... Бедрики, бо там пам'ятник є. Тепер поставили. Бо з Луцька приїхав автобус і цей во. І по-

¹ Записали М. Качмар та О. Чікало 13.08.2018 в с. Марковичі Горохівського р-ну від Мельник Ганни Савівни 1927 р. н. в с. Марковичі Горохівського району.

ставили тому керівникові, що там в Стрільчах, він якесь округи, певне, був. Бедрик фамілія. А в нього хлопців було чотири чи п'ять. І всі були вже дорослі, і всі були за Україну То в нас там в тих Стрільчах, то не кажуть «бандерівці», тут во більше і то тепер во вже кажуть, а раніше то не казали такого. А там казали «ті Бедрикові хлопці»².

У своїй розповіді оповідачка Ганна Гаврищук зосередилася не стільки на повстанському русі, скільки на ідеалізації та героїзації родини, яка виховала жертвних оборонців рідного краю. Якщо попередній варіант доволі поширений у різних місцевостях через відсутність локальної чи персональної прив'язки, відображає тільки загальний план перебування повстанського війська, то у цьому зафіксовано і локацію («Стрільче»), і прототипів образу — батька і синів Бедриків. Про важливість їхнього чину оповідачка наголошує, послуговуючись рефреном: «В нього було чотири чи п'ять синів і всі вони пішли за Україну. І всі пішли».

Більш локально маркованим є образ оборонців цивільного населення від польського нищення на Холмщині. Нащадок родини, переселеної внаслідок депортації українців з Закерзоння Володимир Кос, згадує:

«Казав батько, батько казав, що були хлопці з Галичини. То, певне, то ті — УПА. То, каже, як ночують в селі, банда тая тихо, всьо спить. Тільки їх нема — всьо. Люди втікають, хто куди. Ночують, каже, на полі, в стиртах, де, хто міг. Каже, якби не вони, то нас би вибили всіх»³.

Розповідь цього респондента, який переповідає інформацію від свого батька, досить схематична і відображає загальне враження від того, що він почув у дитинстві («то були хлопці з Галичини», «То, певне, то ті — УПА»). Вона побудована на протиставленні «наші хлопці — тая банда», апогеєм якого є вдячність за безпеку: «Якби не вони, то нас би вибили всіх». Таки чином, відбувається трансляція наративів, які зі стану народних оповідань перероджуються у перекази.

² Записали М. Качмар та О. Чікало 14.08.2018 в с. Ощів Горохівського р-ну Волинської обл. від Гаврищук Ганни 1940 р. н. в с. Стрільче Горохівського району.

³ Записали М. Качмар та О. Чікало 14.08.2018 в с. Ощів Горохівського р-ну Волинської обл. від Коса Володимира Костянтиновича 1944 р. н.

Більш узагальнено образ національного героя відтворено у наративі Віктора Коритка — сина репресованого, засудженого до розстрілу в Луцькій тюрмі, Дмитра Коритка. Розповідаючи про життя свого батька, інформант розмірковує про тодішніх хлопців-патріотів, які були у підпіллі, зокрема з приводу свідомої, пропагандистської підміни назв та причин формування негативної конотації до поняття «націоналіст — національний герой»:

«Націоналіст — це є людина, яка, якщо розшифрувати, що то вони там говорять: «Націоналісти — бандити!» — то не бандити. Націоналіст — то є людина, яка поважає і любить свою націю, і свій народ український, і свою державу. Оце є націоналіст! А нацисти — то треба розрізняти — то інше питання. Який завойовує інші народи — оце нацизм! Німеччина — нацисти, з націоналістом не треба путати. Націоналіст — то нормальне явище, яке повинно бути в кожного народу. Який любить свою мову рідну, свій народ, свою державу»⁴.

Образ народного героя тут не тільки яскраво політично забарвлений. Це своєрідний семантичний згусток, який відображає найбільшу любов, жертвність, відданість Батьківщині. Він ілюструє, як народ з пасивної маси, яка делегує відстоювання своїх інтересів героєві, стає дієвим вершителем своєї долі. Образ героя-одинака трансформується в колективний — героя-народу. Аналізуючи наративи Віктора Коритка⁵, бачимо, як освітній рівень оповідача та його середовища, його суспільна та громадська діяльність впливає на семантику наративів.

Нерідко образ героя-повстанця трансформується у збірний — УПА як сукупність національно свідомих людей, які, наприклад, на відміну від опришків, не ховалися від служби у війську, а створили свою армію для боротьби з окупантами. Так, наприклад, історичні джерела свідчать, що «27 березня 1943 р. повстанці заволоділи містечком Олика, знищивши в ньому німецьку адміністрацію. Того самого дня відділ Олексія Брися-«Остапа», «Аркаса» атакував рай-

центр Горохів. Під час нападу на бік повстанців перейшла українська поліція. Було захоплено приміщення банку, пошти, в'язниці, випущено декілька українських політичних в'язнів, забрано запаси борошна із млина, друкарські машинки з адміністративних приміщень, обстріляно німецькі казарми» [10].

Цей епізод повстанської боротьби відображено у мотиві «провідник «Остап» організовує несподіваний напад на німців у Горохові», записаний від Тамари Криштальської, активної діячки місцевого підпілля:

«Якраз на Зелені Свята сорок третього року в нас тут був такий він тоже перекладачем був. От була ляйтерка така, начальниця цієї, ну читайте Горохова, о. Він цей був, він організував акцію сюди на Горохів, от. Бо тут стояла частина військова і він так організував. І напали вночі на цей от, на цих військових і ні одного німця не застрілили, а зброю забрали. І все, і він зник, той провідник зник. Прізвище його Брись. Він сам з Рачина, тут такий цей во, відомий. Його псевдо було «Остап». Отаке, але вони так оце робили»⁶.

Респондентка докладно розповідає про подробиці акції. Вона вказує на час («Зелені Свята»), головного героя (прізвище та псевдо ватажка), і які дії відбувалися. Центральним в її оповіді є образ провідника «Остапа» та ланцюжок дій («напали — ні одного німця не застрілили — забрали зброю — зникли»).

Варіант цього мотиву «УПА воює з німцями за Горохів» знаходимо у наративах Ганни Мельник:

«Ну шо проти німців, проти німців вже як встала УПА. Ну шо я, дітки, знаю? Я тільки знаю, шо я, дуже вночі стало, дуже стріляти з тогово, з пулемйота, шо я так аж скулилася на ліжку, о. есь там близько аж під самою стіною десь так. І шо ж ше? Та й як рано каже, шо на Горохів нападали. А мі ж не виходили, ми боялися вийти навіть на двір і... А то ОУН — УПА. Другий раз, а то після того. Тото було ше так рано навесні, а вже літом, я знаю, шо я вигнала корову пасти і, думаю, зажену худобу там на берег. А тоді піду ше до сусідів, шо вони там тоже мають, там же ж така подружка, як я. Ми були разом там [...] То там повна хата хлопців. УПА. А десь вони мали наступати на Горохів, шось їм не вдалося.

⁴ Записали М. Качмар та О. Чікало 16.08.2018 р. в с. Підбереззі Горохівського р-ну Волинської обл. від Коритка Віктора Дмитровича, 1961 р. н., с. Підбереззя Горохівського р-ну Волинської обл.

⁵ Сільський голова Підбереззя на Горохівщині, громадський діяч. У складні часи відстоював відкриття Української православної церкви Київського патріархату в Підбереззі.

⁶ Записали М. Качмар та О. Чікало 13.08.2018 в м. Горохові, від Криштальської Тамари Іванівни 1923 р. н. в с. Миятин Іваничівського р-ну Волинської обл.

Їх день захопив і вони мусіли там цілий день бути, то вони спали, спали собі і всяко було...»⁷.

Розповідь респондентки — це дитячі враження від військової операції УПА, метою якої було знищення німецьких підрозділів та взяття під контроль волинського містечка. УПА — образ вже не одного повстанця-ватажка, а народної армії, яка чинить супротив поневолювачам «проти німців вже як встала УПА». Наведений нарратив — це не опис військової операції, який був би корисний для істориків, а емоційна, тривожна, часом сповнена страху розповідь про боротьбу за свою землю. Повстанці змальовані крізь призму побутовізму. Це прості хлопці, яких «день захопив і вони мусіли там цілий день бути, то вони спали, спали собі і всяко було...».

Таким чином, ці нарративи ілюструють, як ті самі події відображають безпосередні учасники підпілля і свідки. Для перших (Тамара Криштальська) це — усвідомлена боротьба на основі переконань, чітке усвідомлення і обізнаність у всіх подробицях події. Для інших (Ганна Мельник) узагальнене сприйняття (УПА — збірний образ). Оповідь концентрується на почуттях, які викликала певна подія. В епіцентрі розповіді — емоції: тривога, страх, неспокій, які викликає національно-визвольна боротьба.

Радянська репресивна і пропагандистська машина доклади чимало зусиль для дискредитації національно-визвольних змагань середини ХХ століття загалом та народних героїв зокрема. Відображення цих процесів знаходимо й у народній прозі, наприклад, спостерігаємо чіткий поділ на повстанців справжніх і несправжніх. Подібно, як і в нарративах про опришків, які «були правдиві, а були хатені»:

«Опришки були двоєкі: одни опришки були домашні, шо у днину робив, був газда, а у вечер волосе узев пид крисаню, вимастивси сажев тай гайда у вопришки... То це були опришки хатені. Ці опришки хатені грабували і своїх багато» [4, с. 4].

Оповідачка з Франківщини Ярослава Горбачевська розповідає вже про події середини ХХ століття:

«Ой, дитинко, одни на других. Були такі, що боролися за Україну, а були такі, що рабували. Ага, ти на того злосний! Всьо! Прийшли не тоти... Бо со-

⁷ Записали М. Качмар та О. Чікало 13.08.2018 в с. Марковичі Горохівського р-ну від Мельник Ганни Савівни 1927 р. н. в с. Марковичі.

тні', то були по лісах. Де Чорний ліс, Карпати. Там були сотні'. А ті во такі, діди!»⁸.

Оповідачка будує свою оповідь на протиставленні та порівнянні. На відміну від бідних «дідів», що пішли в ліси і грабували власних багатших односельців, були «сотні' в горах» і то, за визначенням респонденти, була справжня УПА. Варіанти образу війська «сотні' в горах» чи «сотні' в Чорному лісі» наскрізні в оповідях з Івано-Франківщини у місцевостях, які були поблизу Чорного лісу.

Для знищення руху опору українців радянська тоталітарна машина винайшла дієвий засіб — загони НКВС, які працювали для дискредитації УПА:

«Вже на першому етапі проти повстанської боротьби почали використовувати агентурно-бойові (легендовані групи), які згодом були визнані одним з найкращих засобів. Перші АБГ з'явилися влітку 1944 р. Частіше всього вони маскувалися під боївки СБ... Ці групи мали проникати та діяти у середовищі підпілля, нищити командирів УПА та ровідників ОУН, компрометувати їх перед населенням, морально розкласти відділи УПА» [11, с. 291].

Про це свідчать і усні джерела:

«Ну, як сказати. Ну були. В поліських районах, то більше було. В лісах. [Люди ставилися], хто-як, певне. [Ну, бо кажуть, що були різні бандерівці. Хтось під маркою бандерівців?] Так, так. Енкаведисти»⁹, — розповідав Володимир Кос з Ощева. Марина Демедюк записала в Старому Чарторийську варіант цього мотиву, де докладно описано, як працювали органи МГБ для знищення повстанського руху, а, відповідно, застосовувалися методи дегероїзації повстанців:

«А був такі дядько Євген, шо ми з ним в сусідки косили разом. Я питаю: «Максимович, а Ви були у стрибках?»». А він так дивиться на мене і каже: «Був». «А як Ви туди попали?»». «Ну помінаеш (а він був трактористом, а я був токарем. І так кожний день зустрічалися), — каже, — міні шо шіснадцять років було. Стрелити то ж інтересно. А як гар-

⁸ Записали М. Качмар та О. Чікало 30.06.2019 р. в с. Термерівцях Галицького району Івано-Франківської обл. від Горбачевської Ярослави Миколаївни, 1954 р. н., в с. Термерівцях Галицького району Івано-Франківської обл.

⁹ Записали М. Качмар та О. Чікало 14.08.2018 в с. Ощіві Горохівського р-ну Волинської обл. від Коса Володимира Костянтиновича 1944 р. н.

нізони тут поукріплялися. Позвали, дали стрелити. Встав і побіг до них. Там було чоловік двадцять їх». «Ну а якісь вам завдання давали?» — «Давали». «Що ви тут робили?» Каже: «В Чарторійську не, нічого ни робили. Ми їздили за колею. Нас садовили на хури. Їхали сами і брали звідси. Були старши, але переважно були до двадцяти років. От ми там сіли, заїжджаєм туди в Підцаревичи. Там ми зустрічалися з тими, які йшли сюди. Ми зупинялися, начальники сходилися шось обговорювали. За цьой час нас пириодівали в УПА». Ну я кажу: «Я вже зрозумів. Свиней виганяли?» — «Виганяли». «Бичків крали?» — «Крали». «Дивчат любили?» — «Любили»¹⁰.

Респондент розповідає про цілий спектр дій, які виконували «стрибки», маскуючись під українських повстанців («свиней виганяли», «бичків крали», «дивчат любили»). Стрибки не працювали в місцевості, де жили, а шкодили цивільному населенню там, де їх не знали. Ідея зі застосування цих фальшивих підрозділів — один із методів впливу на свідомість українців. Важливо було змусити сумніватися і зменшити спротив нашого народу та позбавити підтримки.

Таким чином, національно-визвольних рух українців спричинив створення цілої палітри семантичних відтінків образу повстанця — народного героя. З одного боку, він формується на основі традиційного, притаманного для народної прози, канону, з іншого — на основі змін у світогляді під впливом реалій ХХ століття: «повстанці» — «хлопці з лісу», повстанці — нащадки патріотичних родин, відданих своєму народові, повстанці-націоналісти, несправжні повстанці, та збірний образ «УПА», яка постає для боротьби з ворогами тощо.

Розглядаючи особливості змалювання народного героя ХХ століття, простежуємо певний набір обов'язкових елементів, важливих для його докладного аналізу. Передусім цей образ розкривається у його зовнішніх характеристиках, адже вони є виразником того семантичного коду, який максимально зрозумілий для середовища, яке творить цей образ. Зовнішні характеристики складають перше враження, а, відтак, зумовлюють розширення се-

мантичного поля образу через дії героя. До сьогодні свідки пам'ятають «хлопців з лісу», які, на відміну від епічних наративів XVII—XIX століть, не вражають зовнішніми характеристиками (розкішністю і блиском). Порівняймо опис Олекси Довбуша та українських повстанців:

«Аж нараз я уздрів: иде Довбуш Олекса з своїми ледінями. На Довбушу Олексі був сардак на плечох. А грідушки, гудзики и шнури у сардака були з самої сухозлоти. То таке файне, блишіт ци до сонця, ек золото. Крисаня з блехами та з павами. А зброя? То все таке файне, шо страх. Довбуш пів у лист, так файно, ек у скрипку» [4, с. 96].

Героїзація образу відбувається за допомогою кольорів. Це, переважно, золотий («таке файне, блишіт ци до сонця, ек золото»), що асоціювався із чимось сакральним, надзвичайним і чудесним. Довбуш, як ватажок опришків, наділений не тільки людською владою, а й магичною силою. На відміну від образу опришка, у змалюванні зовнішніх характеристик повстанців ХХ століття кольори не такі святкові:

«Як вони виглядали? — розповідає Ганна Мельник з Горохівщини. — Хто в чому, босі були, з гвинтівками, но босі знаю. Ну хто в якихось воєнних таких зелених штанах. Якихось, то вже було трошечки там пізніше під осінь. Ну та були навіть ж наші хлопці, марківці. Дуже запам'ятала такий Пилип'юк Юхим. Він такий високий був. Я там дивлюся то, шо він високий в такому зеленому якомусь піджаку, зелених штанах, там шось позав'язувані ті кінці і босаком. Тоді дуже вже було страшно з тою обув'ю. Чобіт, того всього не було. Босі були і гвинтівка, і гвинтівка»¹¹.

Спільним для цих описів є вказівки на фізичну міць опришків та повстанців. Володимир Гнатюк зафіксував у с. Річка на Косівщині: «Раз у одного пана корчували ліс. Вірубали такого дуба, шо го 12 пар волів не могло на гору віки гнути. Аж надійшов на тото Довбуш. Єк ухопит, вініс на гору, ек не тевкне ним ід землі, поколіна си в землю зарило. Тогди каже: Абисте, люди, знали, що я є Довбуш Олекса, — та й пішов гет» [4, с. 96].

А ось варіант про українського повстанця, записаний в селі Підбереззі на Горохівщині:

¹⁰ Записала М. Демедюк. 11.08.2018 від Джуса Миколи Сергійовича, 1953 р. н. в с. Старий Чарторійськ Маневицького р-ну Волинської обл.

¹¹ Записали М. Качмар та О. Чікало 13.08.2018 в с. Марковичі Горохівського р-ну від Мельник Ганни Савівни 1927 р. н. в с. Марковичі

«Ну а ті хлопці, сусід наш, молодий хлопець, через дорогу там жив з татом. Тато завжди про нього розкажує. Такий був. То він в УПА загинув. Дуже був здоровий хлопець. Казали, що пушку сорокоп'ятку він сам тягнув. Такий був сильний, дуже був гарний. Це вже він загинув після війни. Був там, а потім повернувся. Потім батько його не пускав, навіть їму роботи не дав взутися. Він пішов босий»¹².

Образи подібні описами фізичних характеристик (обоє дужі), однак різні за розумінням благородства. У першому наративі Довбуш допомагає людям, для свого уславлення «абисте, люди, знали, що я є Довбуш Олекса». Натомість повстанці не прагнуть особистих почесей. Вони перейняті вищою метою — ідеєю побудови і оборони власної держави, тому тікають з дому в підпілля навіть без взуття, босі.

Тяглість традиції та паралелі з опришківським рухом проявляються і у повстанських псевдах. Не рідко на Франківщині зустрічаємо прибрані імена «Довбуш», «Опришок» [12]:

«Ой! Як то в нас «Довбуш». Був такий Петро. «Довбуш» його називали. [То хто був такий?] Та був Петро Козак. Ну то жив, просто церкви так його хата. О. Він був найголовніший в селі УПА. [То було його псевдо Довбуш?] Так, так, псевдо було... Йой! Був сей Петро, сей Козак, «Довбуш» той. Але він був такий строгий. Що кажу, його всьо боялосі. Та дуже тримали село [...]. Ну і ходили. Боже!»¹³.

Особливої героїзації повстанцю надають й інші зовнішні атрибути, зокрема кінь. Цей образ давній в українському фольклорі і є неодмінним супутником українського воїна:

«А ше наша родина ше по другому, по маминій лінії, ото як я казала, то мамин, ну як би сказати? Мама — сирота була по матері. То маминої мачухи племінник, він був в Стрільчі. Ну по матері то його фамілія би була б Гань, а так я забула, як його фамі-

лія. Василь був. То він був в УПА якимись висшим, бо він завжди їздив, казала мама, на білому коні. От. Це в них був статус»¹⁴.

Кінь символізував волелюбність, нескореність, вірність та відданість. Це сакральна тварина, семантика образу якої також залежить від кольору, масті. Білий колір з одного боку є символом наближеності до потойбічного божественного світу. Адже, як пише Оксана Левчук: «Він пов'язаний із денним світлом, а значить із життям. Колісницю бога Сонця возять білі коні. Це колір ангелів, святих, праведників» [13, с. 34]. Цей колір засвідчує винятковий статус вершника, який його осідлав: «То він був в УПА якимось висшим, бо він завжди їздив, казала мама, на білому коні. От. Це в них був статус». Водночас міфологічні легенди засвідчують, що білий кінь вважався символом смерті або провісником смерті (легенда про князя Олега). На жаль, смерть чигала на повстанців на кожному кроці, тому кінь виступає перевізником між світом живих і мертвих.

У матеріалах ХХ століття відбувається зміна фокусу зі зовнішніх характеристик на внутрішні. А образ героя вимальовується, укладається зі сукупності його дій. У багатьох наративах знаходимо вказівки на грамотність, повстанців, що виявляється в мотиві «в повстанці йшли найосвіченіші хлопці». Про це свідчить Ярослава Герасимчук зі села Підбереззя:

«А він був дуже такий політично підкований. Такий, дуже добре в школі вчився, ну такий був дуже-дуже хлопець, будем казати, розвинутий. Ну і він був, сім'я то того не знала, але він був якби зв'язковим УПА. От. І він так само — ото в перших тих рядах арештів його арештували в Луцьку в тюрмі»¹⁵. Варіант цього мотиву акумулює ідеалізований образ повстанських сотень:

«Сотні' дуже такі, та то такі були, в партизанку не йшли дурні, самі вчені. В нас оден учитель, другий, третій, четвертий. Туво Петро поступив в пе-

¹² Записали М. Качмар та О. Чікало 16.08.2018 р. в с. Підбереззі Горохівського р-ну Волинської обл. від Герасимчук Ярослави Григорівни, 1954 р. н., с. Підбереззя Горохівського р-ну Волинської обл.

¹³ Записали О. Чікало та М. Качмар 29.06.2019 р. в с. Блюдники Галицького району Івано-Франківської області від Смечак Анастасії Василівни, 1930 р. н., с. Блюдники Галицького району Івано-Франківської області.

¹⁴ Записали М. Качмар та О. Чікало 16.08.2018 р. в с. Підбереззі Горохівського р-ну Волинської обл. від Герасимчук Ярослави Григорівни, 1954 р. н., с. Підбереззя Горохівського р-ну Волинської обл.

¹⁵ Записали М. Качмар та О. Чікало 16.08.2018 р. в с. Підбереззі Горохівського р-ну Волинської обл. від Герасимчук Ярослави Григорівни, 1954 р. н., с. Підбереззя Горохівського р-ну Волинської обл.

дінститут, тавто. Йой, Боже-Боже, мама боса ходила, а їго відправила»¹⁶.

У цьому ж контексті виник мотив «до лав ОУН вступають просвітяни». Оповідачка Надія Курдик, батько якої Стефан Мурафа був засновником та головою «Просвіти» у селі Бовшеві на Франківщині, докладно оповідає про діяльність свого батька, який продав поле, щоб придбати книги до бібліотеки «Просвіти»:

«А коли вже побудували читальню «Просвіта», тоді мій тато каже: «Треба якусь бібліотеку організувати». Розумієте? І мій тато продає кусок поля, свого власного, розумієте, і їде до Львова, і на ті гроші закупає бібліотеку. Ніхто того в селі, навіть кому скажу, подивитіся на мене, та й собі не розуміють того, що люди працювали тяжко, аби заробити і купити шматок поля. А мій тато свого поля продав і купив книжки до бібліотеки. ... Ну і тоді то члени «Просвіти». Тоді мій тато розповідає, що таке ОУН. Вже організація існувала. Вже всьо. І розповідає, і запрошує, хто бажає записуватися. Маса! Маса було в ОУН! В ОУН. І ходили по селі, співали: «Смерть, смерть, ляхам смерть, смерть московсько-жидівській комуні, в бій кривавий ОУН нас веде!». Така пісня була. Ви чули таку пісню? Не чули? Отака була пісня в нас. Та так ходили хлопці, дівчата по селі, співали. То таке було завзяття, таке піднесення, що я мала, я мала, я тото пам'ятаю. Ну скільки, я третій клас закінчила при німцях»¹⁷.

Емоційний компонент дуже важливий для фіксації інформації, адже оповідачка спеціально її не запам'ятовувала. Вона — свідок тих подій — і транслює свої відчуття, пережиті у дитячому віці. Інформантка витворює образ батька-героя, який зумів організувати молодь Бовшева для благородної справи освіти і просвіти молоді, яка поповнила лави ОУН. Героїзація Степана Мурафи відбувається тому, що народний персонаж протистоїть не тільки загарбникам (німцям і росіянам), а й є опозиційним до обмеженого світогляду односельців. Він, незважаючи

на несприйняття, жертвує власним добробутом, матеріальними інтересами і здійснює благородні вчинки заради інших. Степан Мурафа — персоналізований образ героя, який, прислужився своєму народові. Він вирізняється глибоким усвідомленням потреби освіти і просвіти власної громади, що духовно підносить його над загалом.

Героїзм діячів національно-визвольного руху 40—60-х років ХХ століття гартувався арештами і тортурями. Це ще одна грань образу народного героя, добрим прикладом якого є Степан Мурафа. Вона розкривається через мотив терпіння і загибелі заради вищої мети — досягнення незалежності Батьківщини. Донька розповідає, що її батько був заарештований і знищений більшовиками через свою патріотичну діяльність:

«З татом що сталося? Тата заарештували. І спочатку сидів в Більшовцях, в Більшовцях. Розказував один, він був такий єврейчик, але він дуже такий: жив в Більшовцях і всіх знав. І був сільський хлоп, бо то недалечко і ходили туди до магазинів, на базар. І він знав. Та й каже: «Ну Мурафу так катують, а він би тобі хоч слово сказав!» Він нікого ніде не видав. Нікого»¹⁸.

Підсилюють враження від надзвичайного терпіння від тортур та смерті, яких зазнав Степан Мурафа, образи сорочки та крові, яка запеклася на ній: «І віддали мамі сорочку татову і взяли чисту ніби сорочку. То вже мені вуйна, мама навіть дітям не показувала ту сорочку, але показувала вуйні, що в другій хаті жила, що то була з кров'ю сорочка і відірвана із шкірою людини, з шкірою людини! Бо засохла, а потому, як знімали, то зо всім»¹⁹.

У цьому мотиві спостерігаємо певний міфологізм, який реалізувався у сучасному наративі, тут наявний цілий згусток архетипних образів. В українській міфології сорочка сприймається як двійник людини та є оберегом для душі і тіла [14, с. 194—198]. Образ крові наші предки здавна трактували як саме життя, душу людини. Повернення закривавленої сорочки сприймається як повернення її власника до роди-

¹⁶ Записали М. Качмар та О. Чікало 30.06.2019 р. в с. Термерівцях Галицького району Івано-Франківської обл. від Горбачевської Ярослави Миколаївни, 1954 р. н., в с. Термерівцях Галицького району Івано-Франківської обл.

¹⁷ Записали 28.06.2019 М. Качмар та О. Чікало від Надії Курдик (дівоче Мурафа) 17.11.1934 н. р. в селі Бовшів Галицького району Івано-Франківської області.

¹⁸ Записали 28.06.2019 М. Качмар та О. Чікало від Надії Курдик (дівоче Мурафа) 17.11.1934 н. р. в селі Бовшів Галицького району Івано-Франківської області.

¹⁹ Записали 28.06.2019 М. Качмар та О. Чікало від Надії Курдик (дівоче Мурафа) 17.11.1934 н. р. в селі Бовшів Галицького району Івано-Франківської області.

ни, однак вже неживого, а мертвого. Своєю чергою, дружина передає чисту сорочку, яка у давній свідомості українців символізувала перехід з одного стану в інший, зокрема від життя до світу мертвих. Сучасна дослідниця Жанна Янковська пише, що звичай «тримати «на смерть» нову (чисту або й шлюбну) сорочку, яка при «переселенні» душі на «той» світ разом з омиванням тіла ніби «стирала» інформацію про життя на «цьому» світі, що в ініціативних обрядах переходу символізувало «народження» в іншому вимірі та в іншій якості» [14, с. 196].

Народна традиція зосереджується на епізоді, який для істориків, з погляду відтворення фактажу, не є особливо важливим, натомість для фольклористів він винятковий, адже подія демонструє архетипне мислення українців, світогляд, вірування, які діють з підсвідомості оповідачів, створюючи основу для оповідань про відносно сучасні події.

Нікого не видати, не запламувати своєї честі, не завдати удару в спину побратимам — найбільший вияв героїзму, так само, як і позбавити себе життя та не датися ворогові живим. Мотив загибелі притаманний і часто обов'язковий для героїзації народного персонажа. Свідомі самогубства повстанців були виявом відваги та цілковитої присвяти справі національного визволення. Розповідь про те, як «підпільники чинять самопожертви, щоб не потрапити до рук ворога» зафіксовано у наративі з Франківщини від повстанця Федора Наритника, який розповідав про загибель свого двохридного брата:

«[А були в вас чи в селі, чи коло села якісь криївки?] Та були, були. О ту зара за тим морем там є така гора Касова, о. То тамка наші хлопці, їх видали «собаки», провокатор видав. Вони там загинули. Мій дворідний брат теж загинув, а криївка була таки й хата побудована, нова, але вони в тій хаті не жили, а рядом була стара хата. І в тій хаті була криївка. Ну і сексот якийсь... Він був заболів, прийшов додому ввечір. Стрийна йому поставила банки, о, ну і він пішов в криївку. На рано вже москалі прийшли. Прийшли ту київку, ту хату обкружили. Давай ту зачели відкопувати. Він мав гранати і кидав. Було шо з того... Йому сі то кінчило. Застрілився. І його витягнули з криївки і посадили на фіру. Взяли коні зі стайні, фіру, бо то було пізно так осінню, то в грудню місяцю»²⁰.

²⁰ Записали М. Качмар та О. Чікало 28.06.2019 р. від Наритника Федора Степановича 1928 р. н. в с. Дем'янів

Це наскрізний мотив у фольклорі про національно-визвольні змагання середини ХХ століття. Про одну з таких подій, що відбулася на Яворівщині, розповідає очевидець тих подій Микола Кунанець:

«Оксана» загинула найскорше, сама застрілилася. Її там десь окружили, і вона з пістолета випустила в себе кулю» [15, с. 54].

Повстанці не боялися померти у бою. Значно страшніше було потрапити до рук ворога і внаслідок жорстоких тортур видати інших членів підпілля. Тому випадки самознищення траплялися досить часто. Вони не тільки демонстрували патріотизм та вірність переконанням, а й викликали захоплення навіть у ворога. Про це свідчать варіанти цього мотиву у піснях-хроніках: «От красивий був «бандера», не хотів ся здати» [16, с. 187], «Стодолу розрубали, Петро був неживий, кати всі закричали: «Завзятий молодий!» [17, с. 149].

Як засвідчують наративи досліджуваного тематичного циклу, активну участь у відстоюванні прав української нації брали жінки. Їхні образи не проникнуті героїчним пафосом. Вони сформовані на основі дії. Жінки в підпіллі виконували різні функції: були зв'язковими, розвідницями, постачали у повстанські загони провіант, доглядали за пораненими. Про це свідчить Тамара Криштальська з містечка Горохова:

«Так, то от займалися чим, ми мали зв'язок з аптеками, ліки здобували, такого перев'язочного матер'ялу не було, але то ще, щитайте, після Польщі, а тут люди займалися тим виробництвом своїм, льон сіяли, коноплі сіяли, мали свої звої полотна. Оце ж ми доставляли на Січ. Січ — оце ж була в нас там. Там цілий цей був, як це сказати, забуваю... [А де та Січ знаходилася?]. Ой не можу сказати адреси, бо забула. Ну не знаю, Кам'ян-Каширський район той. [А хто керував тою Січчю?]. Ну, були керуючі. [...] Ну, а потім оце уже, як тут втягували уже, працювали з дівчатами. [То якісь агітаційні матеріали?..] Так, були. Я навіть була два рази. Я навіть, оце, Володимир, Луцьк, є залізнична дорога, ми визнавали, коли будуть оці, ну тяжку зброю. Поїзд, коли буде йти. То ми ото якраз там польське поселення невеличке було. І біля цього поселення там засідки робили ці, німці. Там якраз таке місце, о.

(колись Бурштинського) тепер Галицького району Івано-Франківської області.

Хлопці нам привезли міни, а другі вже забрали, і нас, то ж ми з ними їздили. Вони ото міни підкладали, а ми в ці будівлі йшли, от, і розвідували, чи нема засідки. Розвідка така була. Вопшм все, все докучі було і розвідка, і пропаганда, і матер'яли, і медицина, і харчі, о»²¹.

У своїх наративах Тамара Криштальська докладно відтворює функції, які виконували у підпіллі жінки. Її розповіді, як безпосередньої учасниці цих подій, докладні і дуже конкретні. Народні героїні займалися і розвідкою, і медичним забезпеченням, і мінуванням колій. Дещо схематично, з певної епічної дистанції розповідає про підпільницю Марію Карпунь Ганна Гаврищук з Ощева:

«[Карпунь Марія] Вона вчилася в Горохові в гімназії, тоді вже, як війна прийшла. Потім, ційво, вона зразу підключилася, бо її зразу не хотіли приймати, бо ще замолоденька була тудя, на Ярівку, тудя. Розповсюджувала листівки там, таке всьо. Дальше їх всіх отихво-во. Всі вони сиділи в тюрмі, оті вот. Вона відбула там в Норильську багато років»²².

На відміну від попереднього, цей наратив демонструє великий патріотизм, піднесення тогочасної молоді, адже не даремно оповідачка акцентує, що її героїня була ще настільки молоденькою, що її не хотіли брати до підпілля через вік. У народній прозі про події середини ХХ століття народним героєм чи героїнею могли бути нічим непримітні зовні люди, однак наснажені національною ідеєю, готові віддати життя за волю України.

Висновки. Національно-визвольна боротьба українського народу 40—60-х років ХХ ст. залишила свій відбиток не тільки в історичних документах, архівних матеріалах, наукових дослідженнях, а й у фольклорі. Народні оповідання про події того часу відображають тяглість традиції у зображенні важливих для українців історичних подій та постатей і є усним літописом боротьби за незалежність. Показовим з цього огляду є образ повстанця, довкола якого формується об'ємний пласт різносюжетних

та поліваріантних народних наративів. Проаналізовано суспільно-історичні реалії ХХ століття та особливості їхнього сприйняття у народному середовищі, яке сформувало образ героя нового типу. Йому притаманні як давні риси, характерні для усної епічної традиції, так і відмінні, не характерні для персонажів інших історичних пластів. Цей образ реалізується у мотивах свідомої самопожертви як найвищого ступеня відданості своєму народові. У прозі він постає як патріот, нескорений оборонець, покликаний відстоювати національні інтереси. Його героїзм визначається ступенем відданості та свідомої самопожертви заради визволення свого народу й утвердження у власній державності.

1. Костюк І. Міфологічний герой: походження, призначення, функції. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2012. Вип. 23. С. 376—385.
2. Гнатюк В. Народні оповідання про опришків. *Етнографічний збірник*. Львів, 1910. Т. 26. С. VIII.
3. Сокіл В. *Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти*. Львів, 2003. 319 с.
4. *Народні оповідання про опришків*. Зібрав Володимир Гнатюк. *Етнографічний збірник*. Львів, 1910. Т. 26. 352 с.
5. *Народ про Кобилицю: Збірник фольклорних творів*. Упорядкування, вступна стаття і примітки В.І. Тищенко. Київ, 1968. 180 с.
6. Франко І.Я. Лук'ян Кобилиця. Епізод із історії Гуцульщини в першій половині ХІХ в. *Зібрання творів: у 50-и т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 47. С. 248—288.
7. Кузьменко О. *Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність*. Львів, 2009. 295 с.
8. Мишанич С. Біля джерел народної прози. *Фольклористичні та літературознавчі праці*. Донецьк, 2003. Т. 1. С. 288—312.
9. Бріцина О. ХХ сторіччя в усній історії українців (нотатки до питання про історизм фольклору). *У пошуках власного голосу: усна історія як теорія, метод та джерело*. Харків, 2010. С. 135—143.
10. Інформаційна довідка. Антинімецькі акції УПА 1943—1944 рр. (на основі німецьких, радянських та українських документів). URL: <http://neskorena-nacia.com.ua/novyny/437-antynimetskyi-front-upa-1943-1944.html>
11. В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І. *Українська Повстанська Армія. Історія нескорених*. Відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. 3-тє вид. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. 352 с.
12. ВО-4 «Говерла». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%9E-4_%C2%AB%D0%93%D0

²¹ Записали М. Качмар та О. Чікало 13.08.2018 в м. Горохові, від Криштальської Тамари Іванівни 1923 р. н. в с. Милатин Іваничівського р-ну Волинської обл.

²² Записали М. Качмар та О. Чікало 14.08.2018 в с. Ощів Горохівського р-ну Волинської обл. від Гаврищук Ганни 1940 р. н. в с. Стрільче Горохівського району Волинської обл.

- %BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%C2%BB; Шлях Перемоги (Видання ВО УПА «Говерля»). URL: <http://ounuis.info/archive/library/Newspapers/shliakh-peremohy-vydannia-vo-upa-hoverlia.html>
13. Левчук О. Колірний код фольклорного образу коня та його символічне значення в українській народній творчості. *Міфологія і фольклор*. № 1 (2). 2009. С. 29—36.
 14. Янковська Ж. Відображення архетипного образу сорочки в українській літературній прозі 30—60-х рр. ХІХ століття. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. праць. Філологічні науки*. Київ, 2016. № 7. С. 194—199.
 15. *Яворівщина у повстанській боротьбі: Розповіді учасників та очевидців*. Записав і упоряд. Є. Луньо. Львів: Літопис, 2005. Т. 1: Наконечне Перше. Наконечне Друге. 576 с.
 16. Чікало О. Історичні пісні-хроніки ХХ століття: традиційність сюжетики та інноваційність ідейно-тематичного змісту. *Народознавчі зошити*. 2009. № 1—2. С. 184—191.
 17. Сокіл Г. Повстанські пісні — героїчний літопис українського народу. *Воля і Батьківщина*. 2004. № 2—3. С. 146—152.
- REFERENCES
- Kostyuk, I. (2012). Mythological hero: origin, purpose, functions. *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts* (Issue 23, pp. 376—385). Lviv [in Ukrainian].
- Hnatyuk, V. (1910). Folk tales about opryshky. *Ethnographic collection* (Vol. 26, p. VIII). Lviv [in Ukrainian].
- Sokil, V. (2003). *Ukrainian historical and heroic legends: structural-semantic and poetic aspects*. Lviv [in Ukrainian].
- Hnatyuk, Volodymyr. (Ed.). (1910). *Folk tales about opryshky. Ethnographic collection* (Vol. 26). Lviv [in Ukrainian].
- Tishchenko, V. (Ed.). (1968). *People about the Kobylitsia: A collection of folklore works*. Kyiv [in Ukrainian].
- Franko, I. (1986). Lukyan Kobylitsia. An episode from the history of the Hutsul region in the first half of the XIX century. *Collection of works: in 50 vol.* (Vol. 47, pp. 248—288). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. (2009). *Rifleman's singing: folklorism, folklorization, folklore*. Lviv [in Ukrainian].
- Myshanych, S. (2003). Near the sources of folk prose. *Folklore and literary works* (Vol. 1, pp. 288—312). Donetsk [in Ukrainian].
- Britsyna, O. (2010). XX century in the oral history of Ukrainians (notes on the historicism of folklore). *In search of his own voice: oral history as a theory, method and source* (Pp. 135—143). Kharkiv [in Ukrainian].
- Information reference. Anti-German actions of the Ukrainian Insurgent Army of 1943—1944 (based on German, Soviet and Ukrainian documents). Retrieved from: <http://neskorrena-nacia.com.ua/novyny/437-antynimetskyi-front-upa-1943-1944.html> [in Ukrainian].
- Vyatrovych, V., Zabily, R., & Derevyany, I. (2011). *Ukrainian Insurgent Army. History of the Unconquered*. Lviv: Center for Liberation Movement Studies [in Ukrainian].
- BO-4 «Hoverla». Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%9E-4_%C2%AB%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%C2%BB; The Way of Victory (Published by the UPA «Hoverla»). Retrieved from: <http://ounuis.info/archive/library/Newspapers/shliakh-peremohy-vydannia-vo-upa-hoverlia.html>
- Levchuk, O. (2009). Color code of folklore formation of a horse and its symbolic significance in Ukrainian folk art. *Mythology and folklore*, 1 (2), 29—36 [in Ukrainian].
- Yankovska, J. (2016). Reflection of the archetypal image of the shirt in the Ukrainian literary prose of the 30—60s of the XIX century. *Literary process: methodology, names, trends: collection of scientific works. Philological sciences*, 7, 194—199. Kyiv [in Ukrainian].
- Lunyo, E. (Ed.). (2005). *Yavoriv region in the insurgent struggle: Stories of participants and eyewitnesses* (Vol. 1): Nakonecne First. Nakonecne Second. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- Chikalo, O. (2009). Historical songs-chronicles of the twentieth century: the traditional plot and innovative ideological and thematic content. *Ethnographic notebooks*, 1—2, 184—191 [in Ukrainian].
- Sokil, G. (2004). Insurgent songs — a heroic chronicle of the Ukrainian people. *Will and Motherland*, 2—3, 146—152 [in Ukrainian].